

Annona Nova IX.

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2018

Szakmai lektorok:

Bandi Szabolcs, Csibi Norbert, Fedeles Tamás, Jóri Anna,
Kárpáti András, Kisantal Tamás, Antonio Domingo Lilón,
Pete Krisztián, Polyák Petra, Szabó Veronika, Takáts József

A kiadvány a *Nemzeti Tehetség Program* támogatásával jött létre
NTP-SZKOLL – 17-0071

Felelős kiadó:
András Csaba

Szerkesztők:
Fenyő Dániel, Rétfalvi P. Zsófia

Olvasószerkesztők:
Endródi Edina, Nagy Tamás,
P. Simon Attila, Várdai Levente

Borítóterv és tördelés:
Kiss Tibor Noé

Nyomdai előkészítés és kivitelezés:
Virágmandula Kft.

ISSN: 2061-4926

© A szerzők, 2018
© A szerkesztők, 2018

Minden jog fenntartva.

Borítófotó:

David Eccher / Flickr / <https://www.flickr.com/photos/davideccher/9589731219>

Tartalomjegyzék

Szatmári Áron: Előszó	7
Árvai Attila: Quine és Sartre a megismerésről	11
Csapó Gyöngyvér: A Sötét Triád és a mentalizáció kapcsolatának vizsgálata	21
Endrődi Edina: Vélekedések az 1765-ös bélyegtörvényről bostoni patrióta újságokban	35
Flach Richárd: Bevezetés a nem-szuicidális önsértés jelenségébe	49
Horváth Klaudia: Szerelmi kényszervarázslat papiruszon és varázsgemmákon	65
Karácsonyi Krisztina: A komplex és az egyszerű esemény jelentésű magyar deverbális főnevek szintaktikai szerkezete	73
Kocsis Árpád: Fecsegések <i>Coetsee és a depresszió</i>	89
Mogyorósi Renátó: Visegrád – a háború és a béke kongresszusa	99
Nagy Tamás: A társas identitás nyelvi megjelenése magyar nyelvű zenei blogok posztjaiban a többes szám első személyű, kijelentő módú igei személyragokat tekintve	113
Ónya Balázs: A nemlétező enigmák nyomában – Altrichter Ferenc Wittgenstein értelmezésének bírálata	127
Radnai Dániel: Realizmus-képzetek a Mikszáth-recepcióban (1887–1945)	139
Simor Kamilla: A komplex struktúra és a plaszticitás problémája <i>A lé meg a Lolában</i>	153
Sipos Balázs: A Pécsi Orvostudományi Egyetem épületfejlesztési koncepciói 1947 és 1959 között	165
Szántó Ákos: A <i>Népszabadság</i> és a <i>New York Times</i> hidegháborús beszámolóinak összehasonlítása a nicaraguai forradalom 1978 és 1979 közötti eseményeinek példáján keresztül	177
Takács Barbara: Varázsgyűrű a sikerért <i>Egy graeco-egyiptomi mágikus rituálé</i> (<i>PGM XII. 270-350</i>)	191
Boszoki Petra: Laudáció Kiss Andrea Kriszta szövege elé	203
Kiss Andrea Kriszta: Jókai Mór nőábrázolása <i>Milyenek a nők?</i> című novelláskötetében	203
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai a 2016/2017-es és a 2017/2018-as tanévben	216
A Kerényi Károly Szakkollégium mentorai a 2016/2017-es és a 2017/2018-as tanévben	216

Takács Barbara vagyok, klasszika-filológia mesterszakos, végzős hallgató. Két éve csatlakoztam az interdiszciplinaritás iránt elkötelezett Kerényi Károly Szakkollégiumhoz, ahol elsősorban antik mágiakutatással foglalkoztam. Fő érdeklődési területem a graeco-egyiptomi varázspapiruszok és gemmák kapcsolatának vizsgálata.

TAKÁCS BARBARA

Varázsgyűrű a sikerért

Egy graeco-egyiptomi mágikus rituálé (PGM XII. 270-350)

Bevezetés

A papirusz, amelyen a varázsgyűrű elkészítésének receptje olvasható, egy 230 varázspapiruszt magába foglaló korpusz része. Ezen tekercsek nagy része Giovanni Anastasi kereskedő tulajdonában voltak, aki svéd-norvég diplomataként 1828–57-ig tevékenykedett Egyiptomban, és ez idő alatt számos antik tárgyat, köztük papiruszokat is vásárolt. Ezeket különböző európai országoknak adta el, illetve adományozta: az 1828-ban, a holland kormány által megvett darabok a leideni Rijksmuseum van Oudhedenbe kerültek; 1839-ben a British Museum vásárolt Anastasitól, végül 1857-ben bekövetkezett halála után a megmaradt gyűjteményének darabjait egy párizsi aukción adták el; többek között a British Museumnak, a Staatliche Museennek, a Louvre-nak és a Bibliotheque Nationale-nak.¹

Bár az Anastasi-gyűjtemény varázspapiruszainak eredeti helyét nem tudjuk biztosan, sokan úgy vélik, hogy nagy részük egyetlen sírból vagy könyvtárból származhatnak, amelyre a Thébai Mágikus Könyvtárként szokás hivatkozni.² A korpusz maradék része külön-

1 Dosoo, K.: *A History of the Theban Magical Library*, Bulletin of the American Society of Papyrologists, Vol. 53, 2016, 251–274., 252–253.

2 Az egyetlen forrás ötlete Caspar Reuvenstól származik (Lettres a M. Letrone, 1830). További meggyőző érvekhez ld.: BRASHEAR, W.: *The Greek Magical Papyri: An Introduction and Survey; Annotated Bibliography (1928–1994)*, ANRW II, 18.5., Berlin, 1995, 3380–684, 3401.

böző sírokból, illetve sírok mellől került elő,³ amelyek a 19–20. században múzeumokba és magángyűjtőkhöz kerültek.

Keltezésüket általában a Kr. e. 2. sz.–Kr. u. 5. sz.-ra teszik, amely időszak alatt Egyiptom görög (Kr. e. 332–31), római (Kr. e. 30–Kr. u. 395), majd bizánci (395–641) fennhatóság alatt állt.

A kéziratok nagy része teljes mértékben görög nyelven íródott, egyetlen kézikönyv készült szinte kizárólag démotikus írással,⁴ a többiben görög, démotikus és kopt írás keveredik.⁵ Néhány esetben egy recepten belül is két különböző nyelvet használnak.⁶ A varázsszövegek mellett rituálék, himnuszok és különböző népek (egyiptomi, görög, sémi, perzsa, zsidó) isteneinek szóló invokációk is megtalálhatók.⁷

A görög nyelvű szövegek első kiadását 1928-ban Karl Preisendanz, klasszika-filológus jelentette meg német nyelven, amelyet 1931-ben egy második kötet követett.⁸ A görög és démotikus szövegek fordításának együttes publikálására 1986-ig kellett várni, amely Hans Dieter Betz szerkesztésében jelent meg angol nyelven.⁹ A görög szövegek fordítását több kutató végezte, míg a démotikus részekért Janet H. Johnson felelt.¹⁰

A papiruszokon olvasható varázslatok az élet minden területén felmerülő problémákra és igényekre kínálnak megoldásokat, hol szelídebb, hol agresszívebb formában. Így például használtak gyógyító varázslatokat (migrénre és lázra, de akár skorpiócsípésre is); szerelmi varázslatokat (ezek szinte mindig testi szerelemre irányultak); hírnév, gazdagság és győzelem megszerzésére; daimón¹¹

3 HEARN, J.: *A Brief Account of the Researches and Discoveries in Upper Egypt, Made under the Direction of Henry Salt, Esq*, London, 1836, 79.

4 Ókori egyiptomi folyóírás, amely a hieroglifákból alakult ki. Főként üzleti és magánjellegű ügyek leírására szolgált. A *δημοτικός* (démotikus) elnevezés Hérodotosztól ered, jelentése: népi.

5 DIELEMAN, J.: *Priests, Tongues and Rites, The London-Leiden Magical Manuscripts and Translation in Egyptian Ritual (100–300 CE)*, Religions in the Graeco-Roman World, Vol. 153., Leiden-Boston, 2005, 11.

6 pl. PGM III. 633–731, amely görög és kopt nyelven íródott, vagy PGM XII. 270–350, ahol a görög szöveghez démotikus cím társul.

7 DIELEMAN: *Priests...*, i. m., 11.

8 PREISENDANZ, K. (szerk.): *Papyri Graecae Magicae, Die Griechischen Zauberpapyri*, Stuttgart, 1928–1931.

9 BETZ, H. D. (szerk.): *The Greek Magical Papyri in Translation, Including the Demotic Spells*, Chicago-London, 1986.

10 DIELEMAN: *Priests...*, i. m., 19.

11 A daimónok istenek és emberek között elhelyezkedő lények. Valahol az égi

megidézésére és daimóni megszállás esetén az elűzésére irányulókat; de akár láthatatlanságot is előidézhetnek.

A recept

A vizsgált görög szöveg a XII. számú görög és démotikus nyelven írt papiruszon található, amelyet a holland Rijksmuseum van Oudhedenben őriznek (*P. Leiden J/I 384*). A tekercset a Kr. u. 3. sz.-ra keltezik, és kimutatták róla, hogy ugyanaz a kéz írta, mint a démotikus és hieratikus nyelvű London-Leiden papiruszt (*PDM*¹² xiv).¹³ Ezt a két írásfajta a római korban csak egyiptomi papok használták. Ez azt mutatja, hogy biztosan egyiptomi templomi közegeből kerültek ki, tehát a szöveg írója, összeállítója a művelt papi réteg tagjai közé tartozhatott.¹⁴

Ezen a papirusztekercsen a 270–350-es sorban található leírás egyedülállóan egy egyiptomi templomi szertartást mutat be, amely semmilyen másik általunk ismert varázslatban nem olvasható. Ez a szertartás az Ouphor, amelyet Morton Smith tévesen istennek fordított a rossz értelmezés (*ἐπίκλησις Ούφωρος* ahol gen. poss-t fordított gen. obj. helyett) és betoldások következtében („This Ouphor is <the god> whom Urbicus used”-gör. *ὁ δὲ Ούφωρ οὗτός ἐστιν ᾧ <θεῶ> Οὐρβικὸς ἐχρᾶτο* PGM XII. 217-318.)¹⁵ H. J. Thissen szerint¹⁶ ez az Ouphor az egyiptomi szájmegnyitás rítusa (wp.t-r3). Ennek során egy Anubis-maszkot viselő pap a halott múmiáján vagy egy, a halottat jelképező tárgyon a halott száját és szemét jelképesen egy fém pengével megnyitotta. Így az képessé vált elmondani a hatalom szavait a Túlvilágon, legyőzni a különböző formában megjelenő szörnyetegeket, és átjutni

szférában élnek, onnan idézik meg őket, és feladatuk teljesítése után oda mennek vissza. Megidézésüket követően a varázslat végrehajtóját szolgálják, és teljesítik kívánságait.

12 Papyri Demoticae Magicae

13 JOHNSON, Janet H.: *The Demotic Magical Spells of Leiden I 384*, Oudheidkundige Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden 56, 1975, 29–64., 53.

14 DIELEMAN: *Priests...*, i. m., 21–22.

15 A helytelen fordítás a Betz szerkesztette GMPT-ben jelent meg.

16 THISSEN, H. J.: *Ägyptologische Beiträge zu den griechischen magischen Papyri*, Religion und Philosophie im alten Ägypten, Festgabe für Philippe Derchain zu seinem 65. Geburtstag am 24. Juli, 1991.

azokon a kapukon, amelyek Osiristől és az istenek bíróságától¹⁷ elválasztották. Ezen kívül el tudta fogyasztani az élők által áldozatként felajánlott ételeket, így nem kellett elszenvednie a második halált, a lélek halálát. Ez a szertartás az egyiptomiak egyik legfontosabb, az örök élet megszerzéséhez vezető út kihagyhatatlan állomása volt.

A recept a varázslat jellegének leírásával kezdődik, amelyet a gyűrű elkészítésének pontos lépései követnek. Ezután a varázslat felhasználási körének részletesebb taglalását olvashatjuk: többek között sikert, kedveltséget és győzelmet ad használójának, híressé és gazdaggá teszi, bárki elhisz neki bármit, csillapítja a mesterek és a királyok haragját. Ezen kívül ki lehet vele nyitni zárt ajtókat, eltörni láncokat és sziklákat, ha megérintjük őket a gyűrű kövével, jószálmokat hoz, és szerelmi kötéshez is használható. A leírást egy hosszú invokáció követ, majd a kő (a gemma) felszentelése és az Ouphor-szertartás, amely életre kelti azt. Ahogy a halottak érzékszerveit a papok „megnyitották” ezzel a szertartással, a gemma esetében ez a varázslat életbe léptetésére szolgál.

A gyűrű két helyen is *ζόανov*ként van megnevezve (PGM XII. 303. és 320.),¹⁸ amelyet általában kisméretű kultuszszobrok megnevezésére szoktak használni. Az első említésnél a nagy istent szólítja fel, hogy a *ζόανovt*, a gyűrűt isteni hatalommal ruházza fel: *ἐπεκαλεσάμην σέ, θεε̅ μέγιστε, και διά σου τὰ πάντα, ὅπως δῶς θείαν και μεγίστην δύναμιν τούτω τῷ ζόάνω* PGM XII. 302-3 – Hívtalak téged legnagyobb isten és rajtad keresztül mindent, hogy isteni és páratlan erőt adj ennek a **szobornak**. A másodiknál pedig az Ouphor-szertartással kapcsolatban jelenik meg: *δι' οὗ ζῶπυρεῖται πάντα πλάσματα και γλυφαὶ και ζόανα* PGM XII. 319-20 – ami által minden figura, véset és **szobor** életre kel.

Ezen a varázslaton keresztül láthatjuk, ahogy a templomi rituálék szent közege áthelyeződik az otthoni szférába. A varázslatokat elég egy felszentelt szobában elvégezni, a nagyméretű isten szobrokat, amelyek a templomokban álltak, és amelyek előtt a szent rítusokat végezték, felváltották a miniatürizált verzióik, amelyek akár kis kőbe vésett istenképek is lehetnek. Végrehajtóinak pedig nem volt szükségük különösebb felkészült-

17 Az Igazság Csarnokában.

18 A *ζόανov* szó az említett két eseten kívül csak egyszer szerepel az egész korpuszban; a PGM III. 282–409. varázslat 300. sorában. Itt egy fából készült Apollón-szoborra vonatkozik.

ségre (mint korábban a papoknak), bárki számára elérhető volt a tudás a papiruszokon keresztül.¹⁹

A gemma

A gemma leírásából megtudhatjuk, hogy milyen fajta kőre pontosan mit kell rávésni ahhoz, hogy hatásos legyen a varázslat.

ἥλιος γλύφεται ἐπὶ λίθου ἡλιοτροπίου τὸν τρόπον: δράκων ἔστω ἐνκύμων στεφάνου σκῆματι οὐρανὸν ἐν τῷ στόματι ἔχων. ἔστω δὲ ἐντὸς τοῦ δράκοντος κάνθαρος ἀκτινωτὸς ἱερός. τὸ δὲ ὄνομα ἐκ τῶν ὄπισθε μερῶν τοῦ λίθου γλύφεις ἱερογ<λ>υφικῶς, ὡς προφῆται λέγουσιν, καὶ τελέσας φόρει καθαρείως PGM XII. 274–8. Héliost véss héliotrópra a következő módon: egy kígyó legyen rajta koszorú alakban úgy, hogy a farka a szájában van. A kígyó belsejébe egy szent szkarabeuszt véss sugarakkal. A kő másik oldalára hieroglifákkal védsd rá a nevet, ahogy a jósek kimondják, és miután elvégezted a szertartást, viseld (rituálisan) megtisztítva magad.

A szövegből kitűnik a Nap-szimbólumok halmozása: egy **Héliost** jelképező **szkarabeuszt** kell ábrázolni egy **héliotróp** kövön, úgy hogy egy farkába harapó kígyó, az **Ouroboros** vegye körül. A szkarabeusz bogár a felkelő Napot jelképező szent állat volt az egyiptomiaknál, a hieroglifája megegyezett Khepriével, a napisten reggeli aspektusával.²⁰ Erős védelmi jelkép is volt; szkarabeusz formájú talizmánokat hordtak, hogy elhárítsák a gonoszt, illetve a halottak mellkasára is gyakran egy ilyen bogarat mintázó követ, az ún. szívskarabeuszt tettek, amelynek a másik oldalára egy mondást írtak fel,²¹ mellyel az illető megkérhette ezt a követ, hogy ne árulja el a halottak bírái előtt, hogy milyen rossz cselekedeteket hajtott végre életében. A saját szíve helyett a halott ezt az amulettet tette Maat, az igazság úrnőjének mérlegére az Igazság Csarnokában. Ha pontosan ugyanannyi súlyt nyomott, mint a mérleg másik oldalára tett isteni toll, akkor a halott, teljesítve az utolsó és legnehezebb feladatot, elérhette az örök életet.

19 DIELEMAN, J. – MOYER, I.: *Miniaturization and the Opening of the Mouth in a Greek Magical Text (PGM XII.270–350)*, *Journal of Ancient Near Eastern Religions*, Vol. 3., 2003, 47–72., 49–51.

20 A déli Ré, az esti Amun volt.

21 A Halottak Könyve 26–30. mondásainak egyikét.

Az Ouroboros szintén egyiptomi jelkép, amely talán a predinasztikus korig nyúlik vissza. Az első biztos említés Kr. e. 1600 körül az Újbirodalom alvilági könyvében esik róla, amely leírja a Nap éjszakai útját.²² Ez az út veszélyekkel teli, hisz minden órában meg kell küzdenie bizonyos szörnyetegekkel. Ebben társa és segítőtje az Ouroboros kígyó, amely megvédi, és lehetővé teszi, hogy napal ismét megjelenhessen a horizonton. Mitológiai ábrázolásokon az Ouroborost az idő létrejöttének és megszűnésének örökké tartó körforgásaként értelmezik.

Olyan gemmát, amelyre pontosan illik a leírás (héliotróp kő, A-oldal: Ouroboros, benne szkarabeusz sugarakkal, B-oldal: egy név hieroglifákkal), nem ismerünk, viszont különböző variánsai által (amelyek a varázslók/másolók/gemmakészítők fantáziájának, illetve egymástól függetlenül az ismert elemek összerakásának következtében jelentek) képet kaphatunk a különböző változatok elterjedéséről és egymásra hatásáról. Ennek bemutatását kísérlem meg a továbbiakban.

A név leírása hieroglif jelekkel megnehezíti a pontos gemma elkészítését a papiruszok vélhető készítésének idejében, hiszen ekkorra már nagyon kevesen ismerhették a korábban is csupán fáraók, papok és magas hivatali tisztséget betöltők által használt írást. Mivel a gemma-leírásunkban nem szerepel hieroglif jelekkel a név, amelyet a kő hátoldalára kell vésní, ezért csak nagyon kevesen lehettek képesek a pontos gemmát elkészíteni. Olyan gemmát viszont ismerünk, amelynek az egyik oldalán Ouroboros látható szkarabeusszal, a másik oldalán pedig karakterek²³ és nem értelmezhető görög betűk. (1. kép)

22 DIELEMAN, J. – MOYER, I.: *Miniaturization...*, i. m., 52.

23 „[A] karakterek (...) azok (...) a mágikus szövegekben megjelenő, hangértékekkel vagy szimbolikus jelentéssel nem rendelkező, betűszerű jelek (...), amelyek a varázsló és a démonvilág kommunikációját szolgálták az idéző, megkötő vagy apotropaikus/védő varázslatok szövegeiben.” NÉMETH György: *A karakterek (mágikus jelek) eredetéről*, *Studia Epigraphica Pannonica*, Vol. 6, Budapest, 2014, 102–112., 102.

Megjelenésüket a Kr. u. 2. sz.-ra teszik. A karakterekről bővebben ld. még: GORDON, R.: *Signa nova et inaudita: The theory and practice of invented signs (characters) in Graeco-Egyptian magical texts*, *MHNH* 11., 2011, 15–44.; DZWIZA, K.: *Schriftverwendung in antiker Ritualpraxis anhand der griechischen, demotischen und koptischen Praxisanleitungen des 1. – 7. Jahrhunderts*, Erfurt – Heidelberg, 2013.

1. kép (Cbd-2090,²⁴ kb. Kr. u. 2. sz.)

Ha a hieroglif írás helyett a karaktereket és a görög betűket is számításba vesszük lehetséges alternatívaként, és ilyen szemmel vizsgáljuk a leíráshoz hasonló gemmákat, akkor többet találhatunk. Ilyen a Cbd-2091-es gemma, amelynek az A-oldalán a szokásos Ouroboros látható, a benne lévő szkarabeusz viszont emberfejjel rendelkezik, melynek a leírásban olvasható sugarak veszik körül a fejét, a B-oldalon pedig görög betűk és karakterek vannak, amelyek szinte megegyeznek a Cbd-2090-es gemma B-oldalán látható jelekkel.

2. kép (Cbd-2091, Kr. u. 2. sz.)

Hasonló darab került elő Dunaújvárosban is az 1625-ös számú sír feltárása során, melynek A-oldalán egy szkarabeusz, B-oldalán pedig hat vagy hét karakter szerepel (3. kép)

²⁴ A gemma-képek és számozásuk a The Campbell Bonner Magical Gems Database-ből valók.

3. kép (CBd-1456,²⁵ még nem keltezett)

Elképzelhető tehát, hogy a hieroglif írás helyettesíthető más, mágiikusnak ható jelekkel. Másik megoldás a név leírására a görög betűk használata, ami viszont mindenki számára olvasható és értelmezhető. Arra, hogy pontosan mi is az a név, amelyet rá kell írni a kő hátoldalára, a következőkben próbálok megoldást találni.

A vocativus „a legnagyobb szerűbb istent” szólítja meg, hogy segítsen a szertartást helyesen elvégezni. θεε̅ μέγιστε, ὃς ὑπερβάλλεις τὴν πᾶσαν δύναμιν, ἐπικαλοῦμαι σε. τὸν Ἰάω, τὸν Σαβαώθ, τὸν Ἀδωναί, τὸν Εἰλωεῖν... PGM XII. 285-6 – Legnagyobb szerűbb isten, aki felülmúl minden erőt, hívlak téged, Iaó, Sabaóth, Adónai, Eilóein.²⁶ Ez a négy szó mind ugyanarra az istenre, a zsidók istenére vonatkozik. A kultúrák és vallások keveredésének tökéletes példája, ahogy a gemma-leírás Héliosa megfér az Ouroborossal, az Ouphor-szertartással illetve Jahvéval. A politeista vallásokra jellemző szinkretizmust láthatjuk megjelenni itt, azt, hogy milyen módon képesek más vallások istenei és kultuszai békésen egymás mellett élni, sőt, lehetővé tenni, hogy egy görögül írt, Egyiptomban talált és egyiptomi templomi szertartás elemeit mutató papiruszon a zsidók istenét nevezzék meg a legnagyobb istennek, és hozzá fohászkozzanak egy varázslat tökéletes végrehajtásáért.

A vocativust egy rítus követi, amelyet különböző folyadékokkal és füstölőkkel kell bemutatni. A szöveg külön felhívja a figyelmet a tömjén használatának kerülésére, amelyre további magyarázatot nem ad.²⁷ Ezután egy fehér vagy sárga (de semmiképpen sem fekete) dupla tarajú kakast kell áldozni. Az állatot ezt követő-

25 Kovács P.: *Corpus Inscriptionum Graecarum Pannonicorum*, 3rd ed., HPS 15, Debrecen-Budapest, 2007.

26 Ezt a négy nevet további varázsszavak követik, amelyek a most tárgyaltak szempontjából nem relevánsak, így ezek ismertetésétől eltekintek.

27 A tömjén-használat tiltása egyedül itt fordul elő a korpuszban.

en fel kell vágni, és a belére rászúrni a már kivésett gemmát. Egy napi várakozás után lehet elvégezni az Ouphor-szertartást, ami beindítja a kő varázsserejének működését.

A szöveg az előírt folyadékokra (*ἐπίσπενδε τὰ προκειμένα*) hivatkozik, csakhogy ebben a varázslatban nincs olyan rész, amely a leírásukat tartalmazná. J. Dieleman és J. Moyer kétféle megoldást vél elképzelhetőnek. Az egyik a másolás következtében fellépő szövegromlás, a másik (ami talán valószínűbb) az ugyanezen a papiruszon található, ezt a varázslatot közvetlenül megelőző leírás (PGM XII. 201–69), mely szintén egy gyűrű felszenteléséről szól.²⁸ Ott részletesen olvasható a folyadékok leírása.²⁹ Mivel egyazon papiruszon, ráadásul egymás után következik a két varázslat, kézenfekvőnek tűnik, hogy a szerkesztő/másoló nem írta le újra ugyanazt, csak hivatkozik rá. Ez azért is elképzelhető, mert mindkét varázslat a siker elérésére irányult, illetve ugyanúgy gemma is szükséges volt hozzá, amelyre Ouroborost és Héliost kellett rávésni (bár itt Seléné és két csillag is megjelenik a napisten mellett). Az Iaó, Sabaóth nevet kellett rávésni az A-oldalra a kígyón kívülre (PGM XII. 207–8), illetve a B-oldalra is az Abrasax névvel kiegészítve (PGM XII. 267–9).

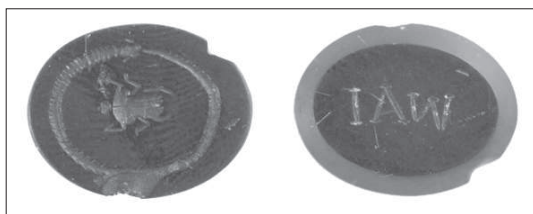
A szövegnek ez a része talán segít jobban megérteni az általunk vizsgált varázslatot is. A 273–4-es sorban olvashatjuk: *ὄνομα περιέχει κάλλιστον* (a legnagyobb nevet tartalmazza). Hogy pontosan mi ez a név, arra vonatkozóan nincs egyértelmű utalás. Még egyszer említi a nevet a 276. sorban (*τὸ δὲ ὄνομα ἐκ τῶν ὀπισθεμερῶν τοῦ λίθου γλύφεις ἱερογ<λ>υφικῶς*), de hogy pontosan ki ő, arra itt sem kapunk választ. Elképzelhető lenne, hogy azért nem szerepel a szövegben, mert így akarták megakadályozni, hogy beavatatlanok élhessenek a varázslattal, és az illetékesek tisztában voltak a névvel, de itt is adódik a feltételezés, – a folyadékok mintájára – hogy az előző, hasonló varázslatban használatos nevet kellett rávésni a kőre. Ez annál is inkább elképzelhető, mivel a fentebb említett szöveghelyeken előforduló utalások után a legközelebbi név az invocációban olvasható Iaó, Sabaóth... (285). További megerősítésként szolgál a 274. sorban a *κάλλιστον* és a 285-ben szereplő (*θεεὶ*) *μέγιστε* szó jelentésbeli hasonlósága.

Ilyen gemmákat ismerünk (azon túl, hogy az IAÓ felirat nagyjából bármilyen gemmán szerepelhet). Például az 1775-ös számú,

28 DIELEMAN, J. – MOYER, I.: *Miniaturization...*, i. m., 59.

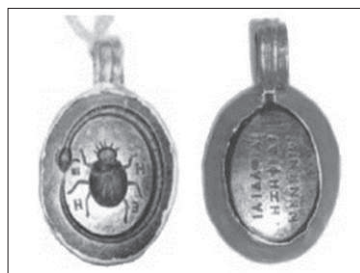
29 PGM XII. 215. Bor, méz, tej és safrány

amely pontosan megfelel a leírásunknak, de görög betűkkel írt istennév szerepel a hieroglifák helyett (4. kép).

4. kép (Cbd-1775, még nem keltezett)

A 2674-es számú A-oldalán a szkarabeusz lábai mellett körben egy tetragammaton van bevésve (HWEH), amely szintén Jahve egyik jelképe. A betűk sorrendje esetenként változhat. A bogarat egy Ouroboros veszi körül. A B-oldalon olvasható felirat: *IAIAΘIAI / IHΣHΦIAI / WKNHNIW*. (5. kép)

5. kép (Cbd-2674,³⁰ Kr. u. 3. sz.)

A 2205-ös számú gemmán érdekes jelenség figyelhető meg. Az A-oldalon egy szoláris istenség látható, a B-oldalon pedig egy Ouroboros, szkarabeusszal a belsejében, amely fölött négy karakter látható. Az eddigiektől lényegesen eltérő elem a kígyó körül olvasható görög felirat: *Φρηθ δὸς νεῖξικην, χάριν, ὄλβον* – Phréth! Adj győzelmet, bájts és egészséget! (6. kép)

30 A kép Eleni Tsatsou tanulmányából való; a fényképet D. Ignatiadou készítette. Tsatsou E.: „*Φυλακτήρια πρὸς δαίμονας, πρὸς φαντάσματα, πρὸς πάσαν νόσον καὶ πάθος*: the use of amulets in Greco-Roman and Late Antique Macedonia”, in: *Romanising Oriental Gods? Religious transformations in the Balkan provinces in the Roman period, New finds and novel perspectives*, Skopje, 2015, 126.

6. kép (CBd-2205, még nem keltezett)

Ez a Phréth Ré egyiptomi napisten nevének görögös formája, amely Egyiptom késői korszakában terjedt el. Ami összeköti az előző két IAÓ nevet tartalmazó gemmával, hogy mindkét variációban egy adott vallás legfőbb, azaz leghatalmasabb istenének nevét használják a legjobb eredmény elérésének reményében. Hogy ez mennyire elképzelhető, azt a PGM XII. 201–69 záró sorai mutatják a legszebben:

τελετῆ τὸ μέγα ὄνομα ἐπεκαλεσάμην καὶ πάλιν ἐπικαλοῦμαι σε κατὰ μὲν Αἴγυπτίους: „φνω εαι Ἰαβωκ”, κατὰ δ’ Ἰουδαίους: „Ἄδωναῖε Σαβαώθ”, κατὰ Ἕλληνας: „ὁ πάντων μόναρχος βασιλεύς”, κατὰ δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς: „κρυπτέ, ἀόρατε, πάντας ἐφορῶν”, κατὰ δὲ Πάρθους: „Οὐερτω παντοδυνάστα.”

A szertartáshoz a nagy nevet hívtam, és hívlak téged újra, az egyiptomiak szerint: PHNÓ EAI IABÓK; a zsidók szerint: ADÓNAI E SABAÓTH; a görögök szerint: a mindenben egyedül uralkodó; a főpapok szerint: elrejtőzött, láthatatlan, felügyelő; a parthusok szerint: OUERTÓ, a mindenható.

Így tehát látható, hogy az akár egymástól függetlenül készült papirusz és gemma ugyanazokat az elemeket használja fel, amelyek több kultúrában gyökereznek, és tetszése szerint variálja őket. A változatok pedig tovább módosulnak időben és helyrajzilag szétszóródva, miközben az alap jellemzőket, mint a szoláris isten/szkarabeusz és a nagy istennév (*μέγα ὄνομα*), megtartják.